

Autor
Krzysztof Falkowski

PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

AUTORSKI PROGRAM KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI KLUCZOWYCH

**Zespół Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych
w Mońkach**

Koordinator merytoryczny kompetencji kluczowej w zakresie przedsiębiorczości
Mirosława Gerkowicz

Lublin, 2009

Spis treści

Wstęp.....	5
1 Ogólne cele edukacyjne.....	7
1.1 Cele nauczania.....	7
1.1.1 Cele wynikające z podstawy programowej.....	7
1.1.2 Cele wynikające z kluczowej kompetencji - inicjatywność i przedsiębiorczość.....	7
1.1.3 Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty.....	8
1.1.4 Cele wynikające z profilu zawodowego (szkoły i specjalności klasy).....	8
1.1.5 Cele wychowania.....	8
2 Szczegółowe cele nauczania.....	9
3 Materiał nauczania.....	13
3.1 Być przedsiębiorczym.....	13
3.2 Negocjacje i mediacje.....	13
3.3 Gospodarka rynkowa.....	13
3.4 Państwo a gospodarka.....	14
3.5 Przedsiębiorstwo.....	14
3.6 Szukam pracy.....	14
3.7 Działaj lokalnie.....	15
3.8 Integracja i globalizacja.....	15
4 Procedury osiągania celów.....	17
4.1 Postulaty metodyczne.....	17
4.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych.....	18
4.3 Metody preferowane w dydaktyce.....	18
4.4 Środki dydaktyczne.....	19
4.5 Spis wykorzystywanej literatury.....	20
4.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej.....	21
5 Opis założonych osiągnięć ucznia.....	23
5.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych.....	23
- wybierać z tekstów najważniejsze informacje dotyczące kryzysu,.....	25
5.2 Główne narzędzia kontroli.....	31
6 Procedura ewaluacji programu nauczania.....	33
7 Warunki niezbędne do realizacji programu.....	37
8 Bibliografia.....	39

Wstęp

Punktem wyjścia do programu nauczanie podstaw przedsiębiorczości w liceum i technikum jest podstawa programowa do nauczania podstaw przedsiębiorczości zawartą w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. nr 51 z 29.05.2002 ze zmianami), rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 8 czerwca 2009 r. w sprawie dopuszczenia do użytku w szkole programów wychowania przedszkolnego i programów nauczania oraz dopuszczenia do użytku szkolnego podręczników, standardy egzaminacyjne oraz Zalecenia Departamentu Europejskiego i Rady z dn. 18.12.2006 w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE), diagnozę lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty oraz profil zawodowy.

W treściach pojawią się odniesienia do terytorialnych układów lokalnych. Konieczne jest także przybliżanie uczniom złożonej problematyki na poziomie regionalnym (województwo), krajowym i międzynarodowym, przygotowanie młodych ludzi do nawiązywania kontaktów z podmiotami w otoczeniu międzynarodowym. Uczniowie powinni poznać uwarunkowania rozwoju regionów, oceniać wpływ procesów zachodzących w skali międzynarodowej na procesy gospodarcze w ich miejscowości, dzielnicy. Znajomość globalnych procesów gospodarczych będzie pomocna w wyjaśnianiu i zrozumieniu podobnych zjawisk w polskiej gospodarce.

W okresie integracji Polski z Unią Europejską konieczne jest poznanie mechanizmów, warunków i zasad funkcjonowania tej organizacji. Zaznajomienie się z procesami gospodarczymi zachodzącymi w najbliższym otoczeniu oraz w regionie, w kraju i na świecie pozwoli ocenić korzyści i zagrożenia wynikające ze współpracy międzynarodowej. Uczniowie powinni też umieć przeanalizować dostępne środki unijne i możliwości ich wykorzystania na różne przedsięwzięcia.

Szczególny nacisk położono na przygotowanie uczniów do aktywnego uczestnictwa w życiu gospodarczym i społecznym. Planowanie kariery zawodowej, kreowanie własnej aktywności zawodowej (np. poszukiwanie pracy), strategia podejmowania decyzji o utworzeniu firmy w miejscu zamieszkania (wsi, miasteczku, dzielnicy miasta) to w gospodarce rynkowej najważniejsze umiejętności. Ich zdobycie jest przydatne szczególnie w warunkach rosnącego bezrobocia.

Ważnymi treściami kształcenia są zachowania społeczne oraz umiejętność opisu własnej osobowości. Wśród wielu relacji interpersonalnych do najbardziej istotnych należą: właściwe komunikowanie się, prowadzenie negocjacji, współpraca w zespole oraz rozwiązywanie konfliktów w miejscu pracy i w rodzinie.

Autorski program kształtowania kompetencji kluczowych przedsiębiorczości zawiera sposoby osiągnięcia celów kształcenia i wychowania z uwzględnieniem możliwości indywidualizacji pracy w zależności od potrzeb uczniów oraz warunków w jakich program będzie realizowany.

Program ten zawiera także opis osiągnięć ucznia z uwzględnieniem standardów wymagań będących podstawą do przeprowadzenia egzaminu potwierdzającego kwalifikacje zawodowe w zakresie wiadomości i umiejętności związanych z zatrudnieniem oraz działalnością gospodarczą.

Twórcą programu nauczania jest Krzysztof Falkowski – nauczyciel podstaw przedsiębiorczości w Zespole Szkół Ogólnokształcących i Zawodowych w Mońkach. Autor jest Absolwentem Wydziału Zarządzania Politechniki Białostockiej, obecnie współpracujący z Wyższą Szkołą Finansów i Zarządzania w Białymstoku filia w Ełku, w której prowadzi zajęcia. Jest on również autorem publikacji na temat Społecznej Odpowiedzialności Biznesu.

1 Ogólne cele edukacyjne

1.1 Cele nauczania

1.1.1 Cele wynikające z podstawy programowej

1. Przygotowanie do aktywnego i świadomego uczestnictwa do życia w kraju i Unii Europejskiej.
2. Kształtowanie postawy rzetelnej pracy, przedsiębiorczości i inicjatywności.
3. Kształtowanie umiejętności pracy w zespole i skutecznego komunikowania się przy zastosowaniu różnych środków werbalnych i niewerbalnych.
4. Kształtowanie umiejętności skutecznego negocjowania i rozwiązywania konfliktów.
5. Poznanie mechanizmów funkcjonowania gospodarki rynkowej oraz najważniejszych jej instytucji.
6. Kształtowanie umiejętności aktywnego poszukiwania pracy i świadomego jej wyboru.
7. Rozwijanie zainteresowania podejmowaniem i prowadzeniem działalności gospodarczej.
8. Poznanie zasad prowadzenia i podejmowaniem i działalności gospodarczej, w tym zasad etycznych.
9. Poznanie zasad funkcjonowania gospodarki europejskiej i światowej.

1.1.2 Cele wynikające z kluczowej kompetencji - inicjatywność i przedsiębiorczość

Uczeń potrafi:

- identyfikować dostępne możliwości działalności osobistej, zawodowej lub gospodarczej, w tym szersze zagadnienia stanowiące kontekst pracy i życia ludzi, takich jak ogólne rozumienie zasad działania gospodarki, a także szanse i wyzwania stojące przed pracodawcami i organizacjami,
- charakteryzować zagadnienia etyczne związane z przedsiębiorstwami oraz tego, w jaki sposób mogą one wywoływać pozytywne zmiany, np. poprzez sprawiedliwy handel lub przedsięwzięcia społeczne,
- zarządzać projektami (co obejmuje planowanie, organizowanie, zarządzanie, kierowanie i zlecanie zadań, analizowanie, komunikowanie, sporządzanie raportów, ocenę i sprawozdawczość),
- reprezentować swoje stanowisko i negocjować;
- pracować indywidualnie,
- współpracować w zespołach,
- dokonać oceny i identyfikacji własnych mocnych i słabych stron,
- ocenić ryzyko oraz podjąć je w uzasadnionych przypadkach,

- wykazać postawę niezależności, inicjatywności, aktywności i innowacyjności w życiu osobistym, społecznym i zawodowym,
- przyjąć zmotywowaną i zdeterminowaną postawę w kierunku realizowania celów osobistych, wspólnych, prywatnych i służbowych.

1.1.3 Cele wynikające z diagnozy lokalnych potrzeb rynku pracy i oświaty

Uczeń potrafi:

- dokonać oceny własnej osobowości, mocnych i słabych stron pod kątem predyspozycji do prowadzenia własnej działalności gospodarczej,
- kształtować umiejętność krytycznej samooceny pod kątem zdobywania wiedzy zawodowej niezbędnej na lokalnym rynku,
- zorganizować własne działania edukacyjne uwzględniające tendencje na rynku pracy oraz w całej gospodarce,
- wykazywać się inicjatywą w zakresie zakładania i prowadzenia działalności gospodarczej,
- wyszukiwać i weryfikować oferty rynku pracy,
- ocenić swoje predyspozycje pod kątem ofert pracy,
- kształtować umiejętność świadomego wyboru w zakresie weryfikowania ofert pracy.

1.1.4 Cele wynikające z profilu zawodowego (szkoły i specjalności klasy)

Uczeń potrafi:

- ocenić własne predyspozycje w zawodzie technika obsługi turystycznej,
- zaplanować dalszą ścieżkę edukacyjną i karierę zawodową,
- zorganizować własny warsztat pracy,
- ocenić znaczenie egzaminu zawodowego potwierdzającego kwalifikacje zawodowe, dającego większe perspektywy zatrudnienia,
- nawiązać kontakt z potencjalnym pracodawcą,
- sporządzić list motywacyjny i CV,
- dokonać świadomego wyboru miejsca pracy,
- uruchomić działalność gospodarczą adekwatną do posiadanych własnych kwalifikacji,
- systematycznie doskonalić swoje umiejętności i poszerzać wiedzę, która jest istotna w branży turystycznej,
- nawiązać kontakt ze środowiskiem biznesowym i gospodarczym.

1.1.5 Cele wychowania

Uczeń potrafi:

- odnosić się w sposób tolerancyjny do osób o odmiennych cechach osobowości,
- akceptować odmienne postawy i zachowania osób w zespole,
- określić poczucie własnej wartości oraz potrzebę ciągłego samorozwoju, doskonalenia i podnoszenia kwalifikacji,
- wykazać postawę asertywną,

- wykazać potrzebę rozwoju własnej przedsiębiorczości, inicjatywności, kreatywności a także aktywnego, odpowiedzialnego i świadomego uczestnictwa w życiu społecznym i gospodarczym,
- wykazać zrozumienie dla nadrzędności celów grupowych nad indywidualnymi
- wykazać motywację i determinację w kierunku realizowania celów, czy to osobistych, czy wspólnych, zarówno prywatnych jak i w pracy,
- wykazać postawę krytycznej oceny wobec nieetycznych i korupcyjnych zjawisk w funkcjonowaniu gospodarce rynkowej,
- przestrzegać zasad etycznego postępowania;
- cenić wartość pracy swojej i innych,
- prezentować postawy uczciwego pracownika i pracodawcy;
- szanować prawo,
- wykazać postawę poszanowania dla pieniądza;
- okazać świadomość wspólnoty i potrzeby współpracy z innymi krajami przy zachowaniu i uszanowaniu własnej odrębności narodowej.

2 Szczegółowe cele nauczania

Część I Być przedsiębiorczym

Uczeń potrafi:

- interpretować „mowę ciała”,
- dokonać autoprezentacji,
- określić swoje mocne i słabe strony, wady i zalety,
- określić swoje predyspozycje do wykonywania określonego zawodu,
- wyznaczyć sobie odpowiednią funkcję w grupie na podstawie swoich cech,
- komunikować się i współpracować w zespole,
- dobrać odpowiedni strój do danej sytuacji,
- wyjaśnić pojęcia: samoocena, autoprezentacja, asertywność,
- rozróżnić zachowania etyczne w biznesie.

Część II Negocjacje i mediacje

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcie negocjacji, podstawowe techniki negocjacji, sposoby rozwiązywania konfliktów,
- przedstawić swoje racje,
- przedstawić odpowiednie argumenty do problemu,
- zachować się właściwie w sytuacji konfliktowej,
- zaprezentować efekty swojej pracy.

Część III Gospodarka rynkowa

Uczeń potrafi:

- wyjaśnić pojęcia: popyt, podaż, cena, cena równowagi rynkowej, czynniki determinujące popyt i podaż, elastyczność popytu i podaży, gospodarstwo domowe (konsumenckie), dochód i wydatek, źródła dochodu gospodarstwa domowego, budżet, budżet zrównoważony, deficyt, dochód płacowy i pozapłacowy, kredyt, bank, inwestowanie, lokata terminowa, ROR, giełda papierów wartościowych, akcja,

obligacja, dywidenda, bony skarbowe, stopa procentowa (efektywna stopa procentowa), funkcje pieniądza,

- dostrzec zależność gospodarstwa domowego od innych podmiotów gospodarczych,
- zaplanować budżet domowy,
- zanalizować sytuację innych gospodarstw domowych na podstawie własnej rodziny.
- wskazać miejsce lokowania środków (bank, biura maklerskie, towarzystwa ubezpieczeniowe, SKO itd.),
- wymienić zalety i wady różnych form inwestowania,
- dokonać wyboru formy inwestowania.

Część IV Państwo a gospodarka

Uczeń potrafi:

- rozróżnić podstawowe wskaźniki makroekonomiczne (PKB, PNB),
- obliczyć podstawowe wskaźniki makroekonomiczne (PKB, PNB),
- obliczyć stopę inflacji,
- obliczyć stopę bezrobocia,
- scharakteryzować przyczyny i skutki inflacji,
- scharakteryzować przyczyny i skutki bezrobocia,
- omówić formy walki z inflacją i bezrobociem,
- ocenić wpływ wydatków rządowych, podatków i transferów na gospodarkę,
- zastosować wzór I. Fishera na równowagę pieniężną na rynku,
- wskazać różnice pomiędzy polityką monetarną a fiskalną państwa,
- omówić kierunki wydatków oraz źródła wpływów budżetu państwa,
- ocenić rolę państwa w gospodarce.

Część V Przedsiębiorstwo

Uczeń potrafi:

- wymienić podstawowe cechy charakteryzujące dany podmiot,
- rozróżnić formy organizacyjno-prawne przedsiębiorstw funkcjonujących w najbliższym otoczeniu,
- złożyć wniosek do Urzędu Skarbowego o przyznanie NIP-u,
- dokonać wyboru formy opodatkowania,
- dokonać wyboru: czy będzie płatnikiem VAT, czy nie,
- określić opłacalność przedsięwzięcia gospodarczego,
- obliczyć wynik finansowy brutto i netto na konkretnym przykładzie,
- zakwalifikować poszczególne elementy wyniku finansowego (koszty, straty, przychody, zyski).

Część VI Szukam pracy

Uczeń potrafi:

- oceniać swoje możliwości na rynku pracy,
- napisać życiorys i list motywacyjny,
- zaprezentować się pracodawcy,
- komunikować się z ewentualnym pracodawcą,
- negocjować warunki płacy i pracy,
- zastosować przepisy kodeksu pracy.

Część VII Działaj lokalnie

Uczeń potrafi:

- wymienić dochody i wydatki budżetu jednostki samorządu terytorialnego,
- dokonać analizy potencjału gospodarczego regionu,
- wymienić branże przedsiębiorstw działających na lokalnym rynku,
- wymienić zawody deficytowe i nadwyżkowe na lokalnym rynku,
- załatwić sprawę w instytucjach rządowych, samorządowych i przedsiębiorstwach.

Część VII Integracja i globalizacja

Uczeń potrafi:

- określić korzyści i koszty przystąpienia Polski do Unii Europejskiej,
- wyjaśnić przyczyny wprowadzenia wspólnej waluty euro,
- określić z jakiego programu pomocowego można sfinansować określony projekt.

3 Materiał nauczania

3.1 Być przedsiębiorczym

- Przedsiębiorczość. Cechy osoby przedsiębiorczej. Rodzaje przedsiębiorczości. Czynniki przedsiębiorczości.
- Komunikacja interpersonalna. Komunikacja werbalna i niewerbalna. Bariery w komunikacji. Nowe technologie komunikacyjne. Taktyki aktywnego słuchania. Błędy popełniane w komunikacji. Etapy prowadzenia trudnej rozmowy
- Jaki jestem. Poznanie własnej osobowości. Postawa aktywna. Kreatywność. Asertywność. Poznanie własnych predyspozycji do pracy zawodowej lub zakładania własnej działalności gospodarczej. Autoprezentacja. Rodzaje potrzeb. Motywacja.
- Zróbmy coś razem. Efekt synergiczny. Zasady pracy zespołowej. Role grupowe. Grupy formalne i nieformalne.
- Etyka w biznesie. Normy moralne. Kodeksy etyczne. Dylematy etyczne przy podejmowaniu decyzji.

3.2 Negocjacje i mediacje

- Negocjacje i mediacje. Istota negocjacji i mediacji. Etapy negocjacji. Style i techniki negocjacji. Cechy dobrego negocjatora.
- Konflikty w organizacji. Istota konfliktów. Sposoby rozwiązywania konfliktów. Sutki konfliktów. Radzenie sobie w sytuacjach konfliktowych.

3.3 Gospodarka rynkowa

- Funkcjonowanie rynku. Rodzaje gospodarki. Klasyfikacja rynków. Pieniądz i jego funkcje. Popyt, podaż i równowaga rynkowa.
- Gospodarstwo domowe. Funkcje i cele gospodarstw domowych. Budżet gospodarstwa domowego – dochody i wydatki. Problemy gospodarstw domowych. Inwestowanie.
- Konsument. Prawa konsumenta – gwarancja i rękojmia. Ochrona konsumenta. Egzekwowanie praw konsumenta. Instytucje ochrony praw konsumenta. Prawa konsumenta w Unii Europejskiej.
- System bankowy. Rodzaje banków. Zadania banku centralnego. Zadania banków komercyjnych. Usługi świadczone przez banki komercyjne. Kredyty bankowe.
- Giełda w gospodarce rynkowej. Pojęcie giełdy. Rodzaje giełd. Giełda Papierów Wartościowych. Rodzaje papierów wartościowych. Inwestycje giełdowe. Spekulacje giełdowe.

3.4 Państwo a gospodarka

- Wzrost gospodarczy i jego mierniki. Mikro- i makroekonomia. Rozwój gospodarczy, czynniki wzrostu. Podstawowe kategorie produktu i dochodu: PKB, PNB, PNN, amortyzacja. Inne metody mierzenia poziomu dobrobytu społecznego.
- Rola państwa w gospodarce rynkowej. Interwencjonizm państwowy – geneza. Ekonomiczne funkcje państwa. Polityka fiskalna, monetarna, dochodowa. Podatki i ich znaczenie dla budżetu państwa. Uchwalanie budżetu państwa. Ochrona konkurencji.
- Ubezpieczenia. Źródła finansowania świadczeń społecznych. Rodzaje ubezpieczeń. Reforma systemu ubezpieczeń społecznych. Ubezpieczenie zdrowotne. Ubezpieczenia majątkowe i osobowe.
- Podatki. Rodzaje podatków. Podatki bezpośrednie i pośrednie. Podatek dochodowy, VAT, akcyza, podatek od czynności cywilnoprawnych. Deklaracje podatkowe. Roczne rozliczenia podatku dochodowego od osób fizycznych. Wspólne opodatkowanie, podwójne opodatkowanie. Opodatkowanie dochodów z pracy. Ulgi w podatku dochodowym od osób fizycznych. Zaliczki na podatek dochodowy. Roczne rozliczenie podatku dochodowego.
- Problemy współczesnych gospodarek rynkowych. Inflacja – pojęcie, rodzaje. Rynek pracy. Bezrobocie – przyczyny i skutki. Przeciwdziałanie bezrobociu – aktywne i pasywne.

3.5 Przedsiębiorstwo

- Planowanie i działanie. Zarządzanie małą firmą. Biznesplan jako narzędzie planowania w nowoczesnej firmie.
- Działaj zgodnie z prawem. Pojęcie, cechy i cele przedsiębiorstw. Formy organizacyjno-prawne. Działalność gospodarcza osób fizycznych. Spółki prawa handlowego. Formalnoprawne aspekty podejmowania działalności gospodarczej. Podstawy prawa gospodarczego i podatkowego.
- Zdobyć kapitał. Majątek firmy. Finansowanie firmy. Planowanie finansowe. Dokumentacja finansowa. Zasady rozliczeń finansowych.
- Marketing a sukces na rynku. Pierwsze kroki z marketingiem. Komunikacja marketingowa.

3.6 Szukam pracy

- Aktywne poszukiwanie pracy. Rola pracy w gospodarce i społeczeństwie. Sens pracy. Praca jako wartość. Sens inwestowania w siebie. Rozwój własnej osobowości. Instytucje pomagające poszukującym pracy. Formy pomocy bezrobotnym. Metody poszukiwania pracy. Praca na odległość. List motywacyjny, curriculum vitae (CV). Rozmowa kwalifikacyjna
- Zatrudnienie. Podstawy prawne zatrudnienia. Umowa o pracę. Umowy cywilnoprawne. Prawa i obowiązki pracownika i pracodawcy. Bezpieczeństwo i higiena pracy. Wynagrodzenie za pracę. Płaca i jej funkcje. Specyfika pracy osób niepełnosprawnych.

3.7 Działaj lokalnie

- Samorząd terytorialny. Organy samorządu terytorialnego i ich kompetencje. Budżet samorządowy. Podatki lokalne. Działalność samorządu terytorialnego.
- Przedsiębiorczość lokalna. Przedsiębiorczość rodzinna. Rodzaje usług na rynku lokalnym. Przedsiębiorstwa lokalne. Potencjał gospodarczy regionu. Lokalny rynek pracy.
- Inicjatywy lokalne. Organizacje samorządowe. Wolontariat. Projekty realizowane przez organizacje lokalne

3.8 Integracja i globalizacja

- Integracja gospodarcza – przyczyny i rodzaje. Typy integracji gospodarczej. Strefa wolnego handlu, unia celna, wspólny rynek, unia gospodarcza i walutowa.
- Unia Europejska jako ugrupowanie ponadnarodowe. Rys historyczny tworzenia wspólnego rynku. Cele Unii Europejskiej. Główne organy Wspólnoty. Wspólna polityka rolna, fundusze i budżet Unii Europejskiej. Euro jako pieniądź zjednoczonej Europy.
- Proces integracji z Unią Europejską. Korzyści i koszty przystąpienia Polski do UE. Poziom życia w UE. Unijny rynek pracy.
- Globalizacja gospodarki. Przyczyny i przejawy globalizacji. Działalność firm ponadnarodowych i ich wpływ na kondycję polskich przedsiębiorstw. Handel zagraniczny.

4 Procedury osiągnięcia celów

4.1 Postulaty metodyczne

W realizacji programu mogą być stosowane wszystkie metody i formy pracy dydaktycznej charakterystyczne dla podstaw przedsiębiorczości. Konieczne jest przy tym stosowanie przez nauczyciela określonych zasad postępowania:

1. Tworzenie sytuacji sprzyjających aktywności i samodzielności uczniów w zdobywaniu i porządkowaniu wiedzy i umiejętności praktycznych. Uczniowie powinni dostrzegać w stawianych zagadnieniach elementy nowe, nieznane, problemy otwarte, możliwości alternatywnych rozwiązań, skłaniających do podejmowania własnych poszukiwań, wyrażania własnych sądów o problemach i zjawiskach społeczno-gospodarczych. Realizację tego postulatu umożliwi wykorzystywanie aktywizujących metod nauczania.
2. Tworzenie sytuacji współdziałania uczniów w zdobywaniu wiedzy, rozwiązywaniu problemów, formułowaniu wniosków i uzasadnień. Praca zespołowa sprzyja wymianie i kumulowaniu doświadczeń, daje możliwości uczestnictwa uczniom nieśmiałym, tworzy społeczny kontekst kształtowanym umiejętnościom. W niniejszym kontekście pożytkować należy rozwiązania znane z metodyki nauczania w zespole. Szczególnie warto polecić tu metodę projektów.
3. Odnoszenie treści programowych do obserwacji, doświadczeń wyniesionych przez młodzież z życia codziennego, pod wpływem różnych źródeł informacji. Wprowadzanie treści teoretycznych należy powiązać z konkretnymi przykładami.
4. Tworzenie sytuacji sprzyjających kształtowaniu umiejętności prowadzenia dyskusji, polemizowania, samodzielnego referowania zagadnienia itp.
5. Tworzenie klimatu aprobaty dla samodzielnego myślenia, odwagi intelektualnej i rzetelności argumentacji. Konieczne jest nie tylko akcentowanie aktywnego zachowania ucznia, tzn. samodzielnego wyszukiwania informacji i rozwiązywania zadań, ale i zagwarantowanie mu prawa do podejmowania wielu prób, eksperymentowania i błędzenia. Oznacza to oczywiście stosowanie odmiennych procedur oceniających – premiowanie aktywności, pomysłowości, oryginalności, a nie tylko poprawności.

Zaakcentować należy konieczność umożliwienia młodzieży kontaktu z ludźmi reprezentującymi określone dziedziny życia społeczno-gospodarczego i rozmaite zawody, np. przedstawicielem wydziału inicjatyw gospodarczych lub pokrewnego gminy lub/i powiatu, rzemieślnikiem, lokalnym przedsiębiorcą, właścicielem średniej wielkości gospodarstwa rolnego, księgowym, doradcą podatkowym. Standardem powinna być wycieczka do powiatowego urzędu pracy, wywiad z przedstawicielami administracji pracy i spraw socjalnych.

4.2 Proponowany podział godzin lekcyjnych

LP	Nazwa rozdziału	Orientacyjna liczba godzin
1.	Być przedsiębiorczym	8
2.	Negocjacje i mediacje	6
3.	Gospodarka rynkowa	8
4.	Państwo a gospodarka	10
5.	Przedsiębiorstwo	15
6.	Szukam pracy	10
7.	Działaj lokalnie	7
8.	Integracja i globalizacja	8
Razem 36 tygodni x 2 godziny		72

4.3 Metody preferowane w dydaktyce

Wśród metod kształcenia stosowanych na lekcjach podstaw przedsiębiorczości wyróżnić można:

1. Metody asymilacji wiedzy, to znaczy metody oparte na posługiwaniu się słowem mówionym i pisany:
 - wykład,
 - rozmowa nauczająca,
 - praca z tekstem (w tym praca z tekstem aktu normatywnego).
2. Metody samodzielnego uczenia się, to znaczy metody samodzielnego dochodzenia przez ucznia do wiedzy i konkretnych umiejętności formalnych i praktycznych:
 - dyskusja – uporządkowana wymiana poglądów na dany temat,
 - obserwacja i pomiar – planowe i świadome spostrzeganie przedmiotów, zjawisk i procesów (np. badania sondażowe i ankietowe), - ćwiczenia kształtujące formalnie – ćwiczenia w rozumowaniu (zwiększanie sprawności we wnioskowaniu o rzeczywistości ekonomiczno-społecznej, np. myślenie algorytmiczne, indukcyjne, dedukcyjne; ćwiczenia kształtujące formalnie są jednocześnie integralną częścią innych metod dydaktycznych),
 - ćwiczenia retoryczne (zwiększanie sprawności w poprawnym wypowiedaniu się na tematy ekonomiczno-społeczne), ćwiczenia wyobraźni (ćwiczenie wyobraźni odtwórczej np. czytanie diagramów, wykresów),
 - metoda problemowa – tworzenie i rozwiązywanie sytuacji problemowej, dyskusja wyników, uogólnienie wniosków,
 - gry dydaktyczne – burza mózgów (fabryka pomysłów), gra sytuacyjna (metoda przypadków - analiza przypadku charakterystycznego dla dużej grupy zdarzeń),
 - gra symulacyjna (inscenizacja), metoda seminaryjna.
3. Metody oparte na bezpośrednich kontaktach społecznych:
 - spotkanie,
 - wywiad,
 - wycieczka dydaktyczna,
 - obserwacja uczestnicząca.
4. Metody aktywizujące, będące twórczym rozwinięciem metod standardowych:
 - drzewo decyzyjne – graficzny zapis analizy procesu podejmowania decyzji;
 - debata – analiza argumentów „za” i „przeciw”;
 - metaplan - plastyczny zapis dyskusji, tworzący z jednej strony plakat, z drugiej

- graficzny, skrócony plan narady;
 - symulacja – wchodzenie w rolę (metoda przydatna zwłaszcza przy inscenizowaniu rozmowy kwalifikacyjnej z potencjalnym pracodawcą – uczniowie mogą wchodzić w różne role społeczne: pracodawcy, pracobiorcy, menedżera), zaletą jest możliwość płynnego kształtowania przebiegu akcji;
 - metoda video live – rejestracja na kasecie wideo zachowań uczestników odgrywających ustalone wcześniej role, pozwalająca na konfrontację z własnymi nawykami i wadami;
 - dyskusja panelowa – wyznaczone osoby lub zaproszeni kompetentni goście dyskutują na dany temat, także z aktywnym udziałem widowni, jaką jest klasa;
 - dyskusja punktowana itp.
5. Metoda projektu polega na wykonaniu przez uczniów zadań obejmujących daną partię materiału, poprzez samodzielne sformułowanie tematu i samodzielne poszukiwanie rozwiązań, pod dyskretną opieką nauczyciela. Metoda projektów rozwija samodzielne myślenie i kreatywność uczniów, ale wymaga jednocześnie starannego przygotowania ze strony nauczyciela. Projekty mogą obejmować różne pod względem objętości partie materiału i mogą być wykonywane przez kilka dni lub tygodni. Wynikiem pracy ucznia lub grupy uczniów jest pisemny raport. Winien być w nim za warty opis rozwiązania postawionego problemu, obejmujący m.in. analizę, której przeprowadzenie implikowało wybór danego rozwiązania, obliczenia (jeżeli są konieczne), opis badań (jeżeli były prowadzone) oraz stronę tytułową, spis treści i wykaz wykorzystanej literatury. Po wykonaniu projektu następuje jego prezentacja na forum klasy przez pojedynczych uczniów lub zespoły. Prezentacja powinna wywołać w klasie dyskusję nad przyjętymi rozwiązaniami. Całość powinna przebiegać pod merytoryczną opieką nauczyciela. Oceniana jest zarówno merytoryczna treść projektu, jak i jego forma oraz sposób prezentacji. Ocenie wreszcie może podlegać zarówno projekt jako całość, jak i wszystkie fazy jego realizacji.

Realizacja niniejszego programu zakłada twórcze uczestnictwo ucznia w procesie nauczania, dlatego powinny być preferowane metody aktywizujące, realizowane w trakcie nauczania wielostronnego, z wykorzystaniem technik multimedialnych. Bardzo pożądane są prezentacje programów komputerowych (np. Jak wypełniać PIT).

4.4 Środki dydaktyczne

Podstawowym środkiem dydaktycznym, wprowadzającym ucznia w problematykę zajęć, inspirującym do poszukiwania szerszych informacji, kierującym jego aktywności poznawczą, powinien być podręcznik Pacewicz A., Merta T. (red.), *Z ekonomią na Ty*. Towarzyszyć mu powinna bogata oferta literatury popularnonaukowej. Z innych publikacji wymienić warto: Belka M. (red.), *Ekonomia stosowana, podręcznik do podstaw przedsiębiorczości*.

Do realizacji programu niezbędne są teksty źródłowe, zawierające fragmenty podstawowych aktów prawnych regulujących życie gospodarcze (Kodeks cywilny, Kodeks postępowania administracyjnego, Prawo działalności gospodarczej, Kodeks spółek handlowych, Ordynacja podatkowa i inne). Przydatnym środkiem dydaktycznym mogą być materiały publikowane w prasie, np. rubryki ekonomiczno-prawne pism codziennych np. zielone i żółte strony w „Rzeczpospolitej”. Korzystać można także z materiałów promocyjnych, wydawanych przez urzędy wojewódzkie i powiatowe, przede wszystkim wydziały inicjatyw gospodarczych i przekształceń własnościowych, urzędy pracy itp.

Cenny źródłem wiedzy i informacji powinien być także portal edukacyjny Narodowego Banku Polskiego – nbportal.pl

4.5 Spis wykorzystywanej literatury

- [1] Bień W., *Rynek papierów wartościowych*, Difin, Warszawa 2004.
- [2] Bień W., *Zarządzanie finansami przedsiębiorstwa*, Difin, Warszawa 2008.
- [3] Drucker P. F., *Menedżer skuteczny*, MT Biznes; Warszawa 2007.
- [4] Gierszewska G., Romanowska M., *Analiza strategiczna przedsiębiorstwa*, PWE, Warszawa 2009, wyd. III.
- [5] Jabłonowska L., Winch S., Wachowiak P., *Prezentacja profesjonalna*, Difin, Warszawa 2008.
- [6] Kotler Ph., *Marketing*, Rebis, Poznań 2008.
- [7] Król H. Ludwiczynski A. (red.), *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWN Warszawa 2006.
- [8] *Leksykon Zarządzania*, Difin, Warszawa 2004.
- [9] Milewski R., Kwiatkowski E., *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwa Naukowe PWN, Warszawa 2008
- [10] Obłój K., *Strategia organizacji. W poszukiwaniu trwałej przewagi konkurencyjnej*, PWE, Warszawa 2006.
- [11] Pawlak Z., *Biznes plan. Zastosowania i przykłady*, Poltext, Warszawa 2006.
- [12] Pięrcionek Z., *Strategie konkurencji i rozwoju przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- [13] Poczowski A., *Zarządzanie zasobami ludzkimi*, PWE, Warszawa 2007.
- [14] Strużycki M. (red.), *Podstawy zarządzania*, Oficyna Wydawnicza SGH, Warszawa 2008.
- [15] Sudoł St., *Przedsiębiorstwo*, PWE, Warszawa 2006, wyd. III.
- [16] Wachowiak P., *Profesjonalny menedżer*, Difin, Warszawa 2001.
- [17] Winch A., Winch S., *Negocjacje*, Difin, Warszawa 2005.
- [18] Zimniewicz K., *Współczesne koncepcje i metody zarządzania*, PWE, Warszawa 2009.

Czasopisma: „Harvard Business Review Polska”, „Personel”, „Przegląd organizacji”, „Organizacja i kierowanie”, „e-mentor”, „Puls Biznesu”, „Parkiet”, „Forbes”, „Marketing i Rynek”, „Media&Marketing”

oraz strony biznesowe: „Gazety Prawnej”, „Rzeczpospolitej”, „Gazety Wyborczej” lub „Dziennika”

Akty prawne dotyczące prowadzenia działalności gospodarczej, w tym:

1. Kodeks spółek handlowych
2. Kodeks pracy
3. Kodeks cywilny
4. Ustawa o swobodzie działalności gospodarczej

Roczniki statystyczne GUS.

4.6 Postulowane wyposażenie pracowni przedmiotowej

1. Podręczna biblioteczka przedmiotowa, zawierająca przede wszystkim: komplet szkolnych słowników pojęć ekonomicznych, encyklopedię biznesu, rocznik statystyczny.
2. Egzemplarze popularnych czasopism społeczno-ekonomicznych itp. Oferta winna być stale wzbogacana i aktualizowana.
3. Kamera wideo
4. Rzutnik multimedialny.
5. Podręczna wideoteka (także DVD) przedmiotowa.
6. Flipchart – stojak z papierem wielkoformatowym, na którym kolorowymi pisakami można ilustrować na żywo każdą wypowiedź, niezbędny zwłaszcza w przypadku metaplanu.
7. Tablica suchościeralna lub tablica samokopiująca.
8. Multimedialne stanowisko komputerowe (koniecznie skaner), służące do prezentacji danych.

5 Opis założonych osiągnięć ucznia

5.1 Formułowanie i hierarchizacja wymagań programowych

Wiadomości na poziom podstawowy Uczeń potrafi:	Wiadomości na poziom ponadpodstawowy Uczeń potrafi:
<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać pojęcie przedsiębiorczość,- wskazywać cechy osoby przedsiębiorczej,- określać własne cechy przedsiębiorcze,- wymieniać pozytywne i negatywne za i przeciw prowadzenia własnej firmy	<ul style="list-style-type: none">- określać i analizować swoje cechy przedsiębiorcze,- analizować i ocenić możliwość kreowania własnej przedsiębiorczości,- dobierać aktywność zawodową do profilu osobowości,- analizować sposoby zmniejszenia ryzyka niepowodzenia własnej firmy.
<ul style="list-style-type: none">- posługiwać się pojęciem osobowość człowieka,- podać cechy i typy osobowości,- wymieniać typy temperamentów i koncepcji psychologicznych człowieka.	<ul style="list-style-type: none">- porównywać poszczególne rodzaje cech i typów osobowości,- analizować typy temperamentów i koncepcji psychologicznych człowieka,- dokonać trafnej oceny własnej osobowości, temperamentu z możliwością wykorzystania tych cech w życiu zawodowym,
<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać: konflikt, frustracja, stres,- podawać źródła stresu i skuteczne techniki antystresowe.	<ul style="list-style-type: none">- analizować poszczególne źródła stresu,- sklasyfikować czynniki stresogenne.
<ul style="list-style-type: none">- podawać etapy poznawania własnej osobowości,- definiować analizę SWOT,- podawać poszczególne dane analizy.	<ul style="list-style-type: none">- weryfikować i pozytywnie kreować swoją osobowość,- planowanie własnych działań i ocena ich efektywności,- analizować zdolność do wyznaczania sobie celów i ich realizacji
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie motywacja,- charakteryzować proces mechanizmu motywacyjnego,- wymieniać i scharakteryzować podstawowe narzędzia motywacji	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać zasady skutecznej motywacji,- dobierać odpowiednie narzędzia motywacji do określonej sytuacji.
<ul style="list-style-type: none">- definiuje pojęcie innowacyjność,- określa cechy osób innowacyjnych w działaniu	<ul style="list-style-type: none">- analizuje możliwości dokonywania trafnych wyborów zmian,- definiuje problem i poszukuje rozwiązań, potrafi dokonać wyboru najlepszych pomysłów i konsekwentnie je realizować.
<ul style="list-style-type: none">- podawać podział potrzeb człowieka wg. A. Masłowa,- wymieniać potrzeby wyższego i niższego rzędu,- podawać motywy aktywności człowieka.	<ul style="list-style-type: none">- analizować potrzeby niższego i wyższego rzędu,- analizować motywy w pracy zawodowej oraz działalności gospodarczej,
<ul style="list-style-type: none">- interpretować struktury grup społecznych,- wymieniać grupy i podawać ich klasyfikację,- wskazywać rodzaje grup społecznych.	<ul style="list-style-type: none">- podawać przykłady znanych z życia grup społecznych,- wykazać się znajomością cech dobrej grupy

<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie inicjatywność,- podawać pojęcia osoby kreatywnej, asertywnej,- wymieniać cechy lidera oraz zasady kierowania grupą	<ul style="list-style-type: none">- posługiwać się pojęciami inicjatywność, asertywność, kreatywność,- dokonywać prawidłowego wyboru zachowania inicjatywnego, asertywnego i kreatywnego,- analizować cechy lidera
<ul style="list-style-type: none">- podawać schemat komunikacji,- podawać zasady prowadzenia dyskusji i debaty,- definiować pojęcie debata, dyskusja,	<ul style="list-style-type: none">- przytaczać cechy dobrego wystąpienia,- analizować elementy komunikacji interpersonalnej,- omówić wysłuchaną debatę, wskazać jej pozytywne i negatywne cechy.
<ul style="list-style-type: none">- definiować zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej,- rozpoznawać emocje na podstawie mimiki, gestykulacji, postawy ciała,- wymieniać zasady skutecznego porozumiewania,- wymieniać techniki aktywnego słuchania i przekazywania informacji.	<ul style="list-style-type: none">- identyfikować poszczególne zasady komunikacji werbalnej i niewerbalnej,- przeciwdziałać barierom komunikacyjnym w określonych sytuacjach,
<ul style="list-style-type: none">- przygotować się do prezentacji,- kierować czasem prezentacji i dobrać odpowiednie zachowanie w trakcie prezentacji,- wskazać popełnione błędy.	<ul style="list-style-type: none">- przygotować prezentację wizualną,- odpowiednio pracować głosem w trakcie prezentacji,- odpowiedzieć w prawidłowy sposób na pytania zadawane po wygłoszeniu prezentacji
<ul style="list-style-type: none">- podawać przyczyny powstawania konfliktów,- podawać rodzaje konfliktów,- definiować negocjacje, mediacje, arbitraż czyli sąd rozjemczy.	<ul style="list-style-type: none">- sklasyfikować przyczyny konfliktów,- przeciwdziałać czynnikom konfliktowym,- tworzyć warunki sprzyjające dobrej negocjacji,- analizować możliwości korzystania z pomocy arbitra.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie gospodarki,- klasyfikować system ekonomiczny,- posługiwać się pojęciem konsumenta, producenta,- opisać podmioty rynku i ich rolę w gospodarce,- wyjaśniać rolę producenta i konsumenta.	<ul style="list-style-type: none">- scharakteryzować zasoby występujące w gospodarce,- scharakteryzować proces okrężnego obiegu dochodów.
<ul style="list-style-type: none">- definiować rynek,- sklasyfikować poszczególne rynki wg. przyjętego kryterium,- definiować alokacja dóbr, transakcja, konkurencja.	<ul style="list-style-type: none">- rozróżniać poszczególne rynki,- mówić kwestię wykorzystania zasobów i alokacji dóbr w gospodarce rynkowej,- podawać cechy „zdrowej” konkurencji
<ul style="list-style-type: none">- podawać pojęcie popyt i prawo popytu,- podawać pojęcie podaży i prawo podaży,- wyjaśnić rolę równowagi rynkowej,	<ul style="list-style-type: none">- rysować krzywe popytu i podaży,- analizuje regulatory rynku i równowagę rynkową,- scharakteryzować równowagę pomiędzy popytem i podażą
<ul style="list-style-type: none">- podawać mechanizm funkcjonowania gospodarki rynkowej,- wymieniać cechy wolnej przedsiębiorczości- definiować konkurencję i system cen.	<ul style="list-style-type: none">- analizuje cechy wolnej przedsiębiorczości, konkurencji i systemu cen,- przygotować analizę cen wybranego produktu.
<ul style="list-style-type: none">- podaje przykłady oddziaływania ekonomicznego na gospodarkę,- podawać normy etyczne stosowane na rynku,- definiować nieuczciwą reklamę i dumping.	<ul style="list-style-type: none">- analizuje bodźce ekonomiczne wpływające na zachowanie przedsiębiorców,- analizuje na przykładach różne zachowania etyczne i nie etyczne,- wymieniać i scharakteryzować przykłady nieuczciwej reklamy i dumpingu.
<ul style="list-style-type: none">- opisać funkcje państwa,- wymieniać instytucje państwowe,	<ul style="list-style-type: none">- wymieniać narzędzia za pomocą których państwo wpływa na życie gospodarcze,- analizować wady i zalety interwencjonizmu państwa
<ul style="list-style-type: none">- posługuje się pojęciem: PKB, PNB, koniunktura, recesja, stagnacja,	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśnić różnice pomiędzy poszczególnymi miernikami wzrostu gospodarczego,

<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować zjawisko rozwoju gospodarczego,- opisać tempo wzrostu gospodarczego w kraju.	<ul style="list-style-type: none">- analizować cykl koniunkturalny i przyczyny zmian cyklu koniunkturalnego w Polsce i na świecie,- analizować dane statystyczne.
<ul style="list-style-type: none">- wybierać z tekstów najważniejsze informacje dotyczące kryzysu,- analizować poszczególne dane prasowe.	<ul style="list-style-type: none">- wykazać się zdolnością pracy na komputerze i wyszukiwaniem danych,- komentować obecną sytuację gospodarczą w kraju i na świecie,
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie inflacji i deflacji,- podawać przyczyny inflacji,- odróżniać inflację kosztową i popytową,- charakteryzować pojęcie hiperinflacji, inflacja galopująca, krocząca i pełzająca,- obliczyć wskaźnik inflacji,	<ul style="list-style-type: none">- analizować sposoby walki z inflacją,- przedstawiać skutki inflacji dla gospodarki narodowej,- wyjaśniać monetarny charakter inflacji.
<ul style="list-style-type: none">- podawać rolę pieniądza w gospodarce,- podawać formy pieniądza,- wymieniać rodzaje pieniądza gotówkowego i bezgotówkowego.	<ul style="list-style-type: none">- podać i scharakteryzować motywy popytu na pieniądź,- opisać rolę rezerw obowiązkowych,- analizować narzędzia polityki monetarnej
<ul style="list-style-type: none">- podawać zadania budżetu domowego,- podawać źródła dochodów w gospodarstwie domowym,- określać wydatki i dochody w różnych okresach	<ul style="list-style-type: none">- wskazać sposoby racjonalnego gospodarowania środkami finansowymi przez gospodarstwo domowe,- zidentyfikować ryzyka związane z wpadnięciem w spiralę zadłużenia.
<ul style="list-style-type: none">- podawać klasyfikację przedsiębiorstw,- definiować działalność gospodarczą,	<ul style="list-style-type: none">- analizować różne podziały i klasyfikować przedsiębiorstwa,- podawać kryteria podziału przedsiębiorstw
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać formy organizacyjno prawne przedsiębiorstw,- definiować osobę fizyczną i prawną	<ul style="list-style-type: none">- analizować poszczególne formy przedsiębiorstw wg sektora własności
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać rodzaje spółek,- podawać podstawowe podziały spółek,- podawać najważniejsze informacje dotyczące spółek handlowych.	<ul style="list-style-type: none">- porównywać poszczególne spółki pod względem różnych cech,- potrafić wymienić przykłady spółek występujących na rynku lokalnym i regionalnym, analizować firmy.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie spółdzielni,- charakteryzować zasady funkcjonowania spółdzielni i prawa spółdzielcze,- wymieniać podstawowe przedsiębiorstwa państwowe i podawać zasady ich funkcjonowania.	<ul style="list-style-type: none">- analizować poszczególne spółdzielnie,- porównywać zasady funkcjonowania przedsiębiorstwa państwowego i spółdzielni,
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać źródła kapitału,- podawać klasyfikację poszczególnych rodzajów kapitału,- wymieniać kapitał własny i obcy.	<ul style="list-style-type: none">- określać przydatność poszczególnych rodzajów finansowania pod kontem skali i rodzaju działalności,- scharakteryzować wady i zalety różnych form finansowania działalności gospodarczej.
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać rodzaje zasobów majątku przedsiębiorstwa,- podawać elementy wchodzące w skład majątku trwałego i obrotowego.	<ul style="list-style-type: none">- Porównać wartości niematerialne i prawne, kapitały własne i obce,
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać instytucje do których należy się zgłosić, oraz podaje dokumenty jakie należy wypełnić- analizować podstawowe przepisy dotyczących rejestracji firmy,	<ul style="list-style-type: none">- wypełniać podstawowe druki dokumentów,- wybrać działalność, która ma szansę na sukces
<ul style="list-style-type: none">- podać celowość sporządzania biznesplanu.- wymieniać główne zasady sporządzania biznesplanu,- wyjaśniać pojęcie modelu biznesowego	<ul style="list-style-type: none">- podawać zasady budowy biznesplanu,- wymieniać źródła informacji potrzebnych do stworzenia biznesplanu,

<ul style="list-style-type: none">- przygotować się do publicznej prezentacji swojej firmy,- dobrać odpowiednie zachowanie podczas prezentacji,- wskazać ewentualne zalety i wady pomysłu.	<ul style="list-style-type: none">- przedstawić prezentację swojego pomysłu,- odpowiadać na zadawane pytania,- bronić swoich przekonań i swojego pomysłu,- dokonać samooceny swojego pomysłu ze wskazaniem wyraźnej potrzeby tego rodzaju działalności (analiza rynku lokalnego),- zanalizować i ocenić ryzyko podejmowania tej działalności.
<ul style="list-style-type: none">- definiować poszczególne rodzaje rozliczeń,- podawać rodzaje rozliczeń gotówkowych,- podawać rodzaje rozliczeń bezgotówkowych,	<ul style="list-style-type: none">- porównywać poszczególne rodzaje rozliczeń,- wskazywać najpopularniejsze formy rozliczeń finansowych,- wypełniać druki wpłat, polecenia przelewu, czeku rozrachunkowego, zdobyć w banku odpowiedni formularz,- analizują różnice w rozliczeniach.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie kosztów i przychodów,- podawać pojęcie rachunku zysku i strat,- podawać przykłady kosztów stałych i zmiennych.	<ul style="list-style-type: none">- podawać koszty potrzebne do rozpoczęcia działalności w swojej specjalizacji, zawodzie,- analizować wynik finansowy wybranego przedsiębiorstwa,- analizować możliwości przychodów w swoim zawodzie,
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać rodzaje struktur państwowych,- charakteryzować rodzaje konkurencji,- podaje zasady funkcjonowania kartelu.	<ul style="list-style-type: none">- analizować poszczególne rodzaje konkurencji,- wybierać najlepsze formy konkurencji na rynku,- podać przykłady konkurencji zakładów o podobnych produktach,
<ul style="list-style-type: none">- podawać zasady polityki antymonopolowej,- wymieniać rodzaje praktyk monopolistycznych i ich oddziaływania na rynek.	<ul style="list-style-type: none">- analizować warunki konkurencji monopolistycznej,- porównuje aspekty prawne polityki antymonopolowej.
<ul style="list-style-type: none">- podawać rodzaje banków,- wymieniać zasady działania banków,- przedstawiać rolę NBP jako banku centralnego,- wymieniać zadania polityki pieniężnej.	<ul style="list-style-type: none">- analizować zadania instytucji odpowiadającej za stabilność systemu finansowego,- analizować rolę RPP w systemie finansowym,- omówić kwestię niezależności banku centralnego.
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać rodzaje usług bankowych,- wymieniać rodzaje lokat oferowanych przez banki ze względu na czas ich zakładania,- podawać podstawowe zadania banku dotyczące obsługi konta osobistego	<ul style="list-style-type: none">- analiza usług różnych banków,- analizować taryfy opłat za operacje w różnych bankach,- wybierać najkorzystniejsze oferty kredytowe na rynku.- wypełniać druk założenia konta osobistego ROR w wybranym banku
<ul style="list-style-type: none">- podawać rodzaje kredytów,- wymieniać zasady przyznawania kredytu, oraz formy zabezpieczeń,- wymieniać cele zabezpieczeń hipotecznych.	<ul style="list-style-type: none">- analizować ofert kredytowych w różnych bankach,- wypełniać przykładowy druk umowy kredytowej, jako kredytobiorca i poręczyciel,- znać odpowiedzialność kredytobiorcy i poręczyciela.
<ul style="list-style-type: none">- zdefiniować podstawowe instrumenty rynku kapitałowego: akcje i obligacje,- opisać rolę Giełdy Papierów Wartościowych,- podać możliwości inwestycji na giełdzie,- objaśniać zjawisko hossy i bessy,	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać na czym polega ryzyko inwestycji na rynku kapitałowym,- scharakteryzować opcje i kontrakty terminowe,- wymieniać wskaźniki GPW.
<ul style="list-style-type: none">- podawać pojęcie papierów wartościowych,- wymieniać poznane papiery wartościowe,- scharakteryzować akcje zwykłe i uprzywilejowane	<ul style="list-style-type: none">- analizować zasady obrotu papierami wartościowymi,- analizować notowania giełdowe,- podawać instytucje emitujące akcje i obligacje skarbowe, podać cel ich emisji.

<ul style="list-style-type: none">- posługiwać się pojęciami: oszczędności, kapitał, lokata, akcja, dywidenda, obligacja, lokata rzeczowa,- scharakteryzować ryzyko różnych form lokowania własnych oszczędności.	<ul style="list-style-type: none">- przedstawić wady i zalety różnych form oszczędzania w przypadku wzrostu, bądź spadku inflacji,- scharakteryzować cechy dobrej lokaty,- wykazać zalety lokowania pieniędzy, a nie gromadzenia ich w domu,- wskazać najbardziej efektywne formy lokowania pieniędzy.
<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać pojęcie ubezpieczenia,- wymieniać poznane ubezpieczenia,- podawać rodzaje ubezpieczeń,- podawać konieczność istnienia ubezpieczeń i rolę Zakładu Ubezpieczeń społecznych- analizować poszczególne rodzaje ubezpieczeń społecznych.	<ul style="list-style-type: none">- analizować celowość ubezpieczeń,- wyjaśniać różnice pomiędzy różnymi modelami ubezpieczeń,- opisać rolę trzeciego filaru ubezpieczeń,- wskazać alternatywne możliwości zabezpieczenia przyszłości,- ocenić wpływ zmian demograficznych na przyszłą emeryturę.
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać ubezpieczenia dobrowolne,- podawać zasady wykupienia polisy,- podawać zasady pracowniczych programów emerytalnych.	<ul style="list-style-type: none">- porównać różne rodzaje dobrowolnych ubezpieczeń,- analizować różne polisy,- wskazywać zalety i wady ubezpieczeń dodatkowych.
<ul style="list-style-type: none">- podawać pojęcie państwo,- definiować funkcję zewnętrzną i wewnętrzną państwa,- podawać przykłady dóbr publicznych,- charakteryzować poszczególne funkcje państwa.	<ul style="list-style-type: none">- porównywać zmiany roli państwa z historii i teraźniejszości,- analizować wady i zalety poszczególnych funkcji państwa w odniesieniu do obecnej sytuacji,
<ul style="list-style-type: none">- podawać wpływ inwestycji i dotacji państwowych,- definiować źródła dochodów państwa,- podawać przykłady inwestycji państwowych,-	<ul style="list-style-type: none">- analizować wpływ inwestycji i dotacji państwowych na gospodarkę,- ocenić skuteczność wybranych form interwencjonizmu państwowego,- analizować protekcjonizm jako ochronę rynku krajowego przed konkurencją zagraniczną.
<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować sejm,- charakteryzować senat,- podawać zadania prezydenta, premiera i rady ministrów,- wyjaśniać zasadę wolnych wyborów.	<ul style="list-style-type: none">- analizować zadania poszczególnych osób w rządzie,- podawać zasady głosowania w sejmie i senacie, oraz przyjmowanie ustaw.
<ul style="list-style-type: none">- podawać pojęcie budżet państwa,- charakteryzować poszczególne funkcje,- wymieniać zasady polityki budżetowej,- definiować pojęcie podatku.	<ul style="list-style-type: none">- porównywać różne funkcje państwa,- wskazywać zasady planowania i sporządzania, oraz zatwierdzania budżetu państwa,
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać źródła dochodu budżetu państwa,- scharakteryzować typy podatków,- podawać różnice między progresywną a liniową skalą podatkową,- wskazać zadania finansowane przez budżet,- objaśniać pojęcie deficytu budżetowego i długu publicznego.	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać różnice między poszczególnymi rodzajami podatków,- wskazać źródła finansowania deficytu budżetowego,- analizować powstanie długu publicznego.
<ul style="list-style-type: none">- omawiać budżet jednostek samorządowych,- wymieniać przykłady mienia komunalnego,- wskazywać najważniejsze wydatki gmin	<ul style="list-style-type: none">- analizować przykładowy budżet gminy,- skorzystać ze strony internetowej BIP, dotyczące własnej gminy i jej wydatków,
<ul style="list-style-type: none">- podawać zasady opodatkowania,- podawać stawki podatkowe VAT,- wyjaśniać zasady rozliczeń finansowych osób fizycznych i przedsiębiorstw	<ul style="list-style-type: none">- analizować i przetwarzać dane liczbowe do wypełnienia deklaracji podatkowej,

<ul style="list-style-type: none">- podawać korzyści i zagrożenia płynące z reklamy,- analizować strategie reklamowe przedsiębiorstw.	<ul style="list-style-type: none">- dokonać analizy występujących reklam,- ocenić jej wpływ na przeciętnego Polaka,
<ul style="list-style-type: none">- planować reklamę własnej firmy,- wymyślać reklamę własnej firmy,- przygotować prezentację i omawiać proces jej powstania.	<ul style="list-style-type: none">- przygotować reklamę w formie prezentacji multimedialnej,- odpowiadać na pytania widzów.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie konsument,- wymieniać i określać podstawowe prawa konsumenta,- przedstawiać zadania poszczególnych instytucji chroniących praw konsumenta.	<ul style="list-style-type: none">- porównać czas gwarancji udzielanej na różne artykuły,- weryfikować dane wynikające z gwarancji ostatnio zakupionego produktu i wynikające z niej prawa, a także ograniczenia.
<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać pojęcie praca,- wyjaśniać pojęcie kodeks pracy,- wymieniać podstawowe zadania prawa pracy,- znać obowiązki pracodawcy i pracownika,- omawiać cechy dobrego pracownika w swoim zawodzie,- znać zasady bezpieczeństwa i higieny pracy.	<ul style="list-style-type: none">- analizować wybrane przepisy dotyczące pracownika i pracodawcy,- przedstawiać podstawowe zadania PIP,- stosować się do przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy.
<ul style="list-style-type: none">- wymieniać rodzaje umów regulujących zatrudnienie,- podawać zasady zawierania umów,- wskazywać zalety umowy na czas nieokreślony,	<ul style="list-style-type: none">- analizować poszczególne umowy i ich korzyści dla pracownika,- porównywać poszczególne umowy korzystając z różnych wzorów umów,- charakteryzować samozatrudnienie jako nową formę wykonywania pracy.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie kodeks cywilny, umowa cywilnoprawna,- porównać umowę o dzieło i zlecenie,- podawać zasady zawierania umowy o dzieło i umowy zlecenie.	<ul style="list-style-type: none">- analizować porównawczo różne formy zatrudnienia,- dokonać wyboru najlepszej formy zatrudnienia z punktu widzenia swojego zawodu.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie rynku pracy,- posługiwać się pojęciem podaży pracy, popyt na pracę, bezrobocie.	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać zależność ilości zakładów produkcyjnych i firm a podażą na rynku pracy w najbliższym otoczeniu,- wykazać się znajomością danych o bezrobociu z PUP w regionie,- scharakteryzować bezrobocie w Polsce.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie związków zawodowych,- podawać zadania związków zawodowych,- wymieniać cele protestów i strajków.	<ul style="list-style-type: none">- wyjaśniać wpływ związków zawodowych na rynek pracy,- wyjaśniać na czym polega specyfika rynku pracy.
<ul style="list-style-type: none">- podawać poznane instytucje wspierające zatrudnienie,- wyjaśniać dlaczego warto skorzystać z ofert doradców,- omawiać zadania urzędu pracy,- analizować aktywne metody poszukiwania pracy.	<ul style="list-style-type: none">- porównywać biura pośredniczące w poszukiwaniu pracy,- przygotować własną ofertę pracy do wielu zakładów,- przeprowadzać analizę różnych ofert pracy z różnych źródeł,
<ul style="list-style-type: none">- podawać zasady napisania podania o przyjęcie do pracy,- wymieniać najważniejsze elementy CV,- napisać podanie i CV,- wykazać się umiejętnością sporządzania dokumentów związanych z poszukiwaniem pracy.	<ul style="list-style-type: none">- wykonać wszystkie dokumenty rekrutacyjne na komputerze,- podawać zasady przygotowania się do rozmowy kwalifikacyjnej,- wystąpić w roli pracownika starającego się o pracę i pracodawcy w trakcie symulacji rozmowy o pracę,- opracować dokumenty do konkretnego ogłoszenia.

<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie wynagrodzenia i okresu rozliczeniowego,- podawać liczbę przysługujących przerw w pracy,- charakteryzować dobę pracowniczą i dni wolne od pracy.	<ul style="list-style-type: none">- ustalić liczbę przerw w pracy wliczonych do czasu pracy,- charakteryzować warunki pracy i wynagrodzenia w niedziele i święta oraz w porze nocnej,- obliczyć wartość przyszłych dochodów brutto i netto,
<ul style="list-style-type: none">- podawać pojęcie urlopu,- podawać zasady udzielania urlopu wypoczynkowego,- podawać czas przysługującego urlopu macierzyńskiego,- charakteryzować zasady udzielania urlopu bezpłatnego.	<ul style="list-style-type: none">- określać prawa do nabycia urlopu wypoczynkowego i określić czas przysługującego urlopu,- podawać warunki odwołania z urlopu,
<ul style="list-style-type: none">- scharakteryzować metody rozwiązania umowy o pracę: na mocy porozumienia stron, z okresem wypowiedzenia i bez okresu wypowiedzenia,- podawać czas wypowiedzenia w zależności od okresu zatrudnienia,	<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować dokument świadectwa pracy i celowość jego wydania.
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie etyki biznesu,- wymieniać rodzaje zachowań etycznych i nieetycznych w biznesie,- wymieniać wady korupcji w biznesie	<ul style="list-style-type: none">- analizować zasady kreatywnej księgowości,- podawać przykłady z życia nieodpowiedniej odpowiedzialności społecznej za swoje czyny,
<ul style="list-style-type: none">- podawać przykłady mobbingu i lobbingu,- nazywać odpowiednio zachowania nieetyczne,- wymieniać zadania biur antykorupcyjnych.	<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować przyczyny mobbingu w miejscu pracy, oraz zasady przeciwdziałania mobbingowi,- wyjaśniać dlaczego w biznesie występuje nieetyczne zachowanie,
<ul style="list-style-type: none">- definiować pojęcie powiązań gospodarczych,- podawać definicję eksportu i importu,- omawiać swobodę przepływu kapitału.	<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować transfer technologiczny programów badawczych oraz zakupu licencji, i praw do produkcji określonych towarów,- charakteryzować migrację zarobkową Polaków do innych krajów,- posługiwać się Rocznikiem Statystycznym,
<ul style="list-style-type: none">- charakteryzować globalizację gospodarki i jej przyczyny,- wymieniać międzynarodowe organizacje do których należy Polska,- opisać obszary działalności Światowej Organizacji Handlu (WTO), Banku Światowego, Międzynarodowego Funduszu Walutowego, Międzynarodowy Bank Odbudowy i Rozwoju, Europejski Bank Odbudowy i Rozwoju	<ul style="list-style-type: none">- zaprezentować pozytywne efekty globalizacji na przykładzie Polski,- wskazać negatywne efekty globalizacji na przykładzie Polski,
<ul style="list-style-type: none">- przedstawiać krótko historię integracji europejskiej,- podawać najważniejsze organy UE, i ich zadania: Rada Unii Europejskiej, Komisja Europejska, Parlament Europejski, Europejski Trybunał Sprawiedliwości, Sąd Pierwszej Instancji, Trybunał Obrachunkowy	<ul style="list-style-type: none">- omawiać zadania poszczególnych organów UE,- wyjaśniać znaczenie kryteriów przystąpienia do strefy euro.
<ul style="list-style-type: none">- podawać zadania funduszy strukturalnych UE,- podawać zadania EFS, EFRR,	<ul style="list-style-type: none">- podawać przykłady pomocy oferowanej przedsiębiorcom w Polsce, finansowanej ze środków UE,- podawać przykłady korzyści wynikające z korzystania z funduszy UE na podstawie codziennych doświadczeń.

<ul style="list-style-type: none"> - wymieniać podstawowe problemy współczesnego świata w oparciu o konkretne przykłady, - podawać zadania ONZ i szanse przewyżczenia problemów ekonomicznych. 	<ul style="list-style-type: none"> - analizować artykuły prasowe na temat problemów ekonomicznych krajów Trzeciego Świata, - zaszczeniać współczucie dla innych potrzebujących pomocy,
<ul style="list-style-type: none"> - objaśniać problemy demograficzne współczesnego świata i Polski, - przeprowadzać analizę danych statystycznych dotyczących liczby mieszkańców w Polsce i na świecie. 	<ul style="list-style-type: none"> - kalkulować ilość osób pracujących i osób pobierających renty i emerytury na podstawie danych GUS, - korzystać z różnych możliwości i środków pomocy potrzebującym.

Podczas nauczania podstaw przedsiębiorczości proponuje się następujące kryteria wymagań edukacyjnych, wraz z przypisaniem im odpowiednich stopni:

Skala ocen	Elementy treści nauczania	Ogólne kryteria wymagań edukacyjnych
Niedostateczny	Bezwzględnie konieczne w dalszym toku kształcenia	Uczeń ma bardzo duże braki w zakresie podstawowej wiedzy. Nie rozumie prostych poleceń. Nawet przy pomocy nauczyciela nie potrafi odtworzyć fragmentarycznej wiedzy. Wykazuje brak systematyczności i chęci do nauki.
Dopuszczający	Niezbędne w uczeniu się przedmiotu. Potrzebne w życiu.	Uczeń ma duże braki w opanowaniu podstaw programowych, które jednak nie przekreślają możliwości uzyskania podstawowej wiedzy w ciągu dalszej nauki. Uczeń rozwiązuje (wykonuje) typowe zadania teoretyczne i praktyczne o niewielkim stopniu trudności z pomocą nauczyciela.
Dostateczny	Najważniejsze w uczeniu się przedmiotu. Łatwe dla ucznia nawet mało zdolnego. O niewielkim stopniu złożoności, a więc przystępne. Często powtarzające się w programie nauczania. Dające się wykorzystać w sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych. Określone programem nauczania na poziomie nieprzekraczającym wymagań zawartych w podstawie programowej. Głównie proste, uniwersalne umiejętności, w mniejszym zakresie wiadomości.	Uczeń opanował wiadomości i umiejętności określone podstawą programową na danym etapie nauki (w danej klasie). Uczeń rozwiązuje (wykonuje) typowe zadania teoretyczne lub praktyczne o średnim stopniu trudności, często z pomocą nauczyciela.
Dobry	Istotne w strukturze przedmiotu. Bardziej złożone, mniej przystępne aniżeli elementy treści zaliczone do wymagań podstawowych. Przydatne, ale nie niezbędne w opanowaniu treści z przedmiotu ew. innych przedmiotów szkolnych. Użyteczne w szkolnej i pozaszkolnej działalności.	Uczeń nie opanował w pełni wiadomości i umiejętności określonych programem na danym etapie (w klasie), ale opanował je na poziomie przekraczającym wymagania zawarte w podstawie programowej. Uczeń, inspirowany przez nauczyciela, poprawnie stosuje wiadomości, rozwiązuje (wykonuje) samodzielnie typowe zadania teoretyczne lub praktyczne. Wykazuje się aktywnością na lekcjach.

	O zakresie przekraczającym wymagania zawarte w podstawie programowej. Wymagające umiejętności stosowania wiadomości w sytuacjach typowych wg wzorów (przykładów) znanych z lekcji i z podręcznika.	
Bardzo dobry	Złożone, trudne, ważne do opanowania. Wymagające korzystania z różnych źródeł. Umożliwiające rozwiązywanie problemów. Pośrednio użyteczne w życiu szkolnym. Pełne opanowanie treści programu nauczania.	Uczeń w stopniu wyczerpującym opanował zakres wiedzy i umiejętności określonych programem nauczania na danym etapie (w klasie). Uczeń sprawnie posługuje się zdobytymi wiadomościami, samodzielnie rozwiązuje problemy teoretyczne i praktyczne oraz interpretuje problemy ekonomiczne, potrafi zastosować posiadaną wiedzę do rozwiązywania zadań trudnych i problemów w nowych sytuacjach. Uczeń wykorzystuje różne źródła informacji oraz wiedzę z różnych dziedzin nauki; chętnie podejmuje się prac dodatkowych.
Celujący	Znacznie wykraczające poza program nauczania. Stanowiące efekt samodzielnej pracy ucznia. Wynikające z indywidualnych zainteresowań; Zapewniające pełne wykorzystanie wiadomości dodatkowych.	Uczeń posiada wiedzę i umiejętności znacznie wykraczające poza program nauczania danego etapu (klasy). Samodzielnie i twórczo rozwija własne uzdolnienia i zainteresowania. Uczeń biegle posługuje się zdobytymi wiadomościami w rozwiązywaniu problemów teoretycznych lub praktycznych z programu nauczania dla danego etapu (klasy) oraz wykraczające poza ten program, proponuje rozwiązania nietypowe lub osiąga sukcesy w konkursach i olimpiadach ekonomicznych, kwalifikuje się do finałów na szczeblu wojewódzkim (regionalnym) albo krajowym.

5.2 Główne narzędzia kontroli

Ocenianie jest integralną częścią procesu uczenia i nauczania - powinno być dokładne i systematyczne.

W praktyce szkolnej najczęściej stosuje się ocenianie bieżące i okresowe, które m.in. motywuje uczniów do systematycznej pracy, a nauczycielowi dostarcza informacji o efektywności stosowanych metod, technik i form pracy.

Do pomiaru osiągnięć uczniów można wykorzystać:

- wypowiedzi ustne, które pozwolą sprawdzić zrozumienie podstawowych pojęć i terminów,
- prace pisemne przygotowane w domu lub opracowane na lekcji, w których uczeń wykaże się umiejętnością logicznego myślenia, wiązania faktów i wyciągania wniosków; prace takie powinny być nastawione na rozwiązywanie problemów i korzystanie z różnych źródeł informacji,
- testy pisemne (zadania otwarte, zamknięte, jednokrotnego i wielokrotnego wyboru, krótkiej odpowiedzi, zadania z luką, na dobieranie, typu prawda-falsz), jednostopniowe – obejmujące jeden poziom wymagań oraz wielostopniowe – obejmujące wiele poziomów wymagań,
- opracowanie i wygłoszenie referatu to metoda, która pozwala uczniom docierać do nowych źródeł wiedzy i informacji oraz dokonać transformacji materiału na potrzeby własne i zespołu klasowego, a nauczycielowi umożliwia ocenę stosowania

przez ucznia m.in. poprawnej terminologii. Zakres tematyczny referatu może wykraczać poza program nauczania,

- zadania wykonane metodą projektów mogą być przygotowane przez jednego ucznia lub zespół; oprócz wiedzy pozwalają sprawdzić takie umiejętności jak samodzielność, kreatywność, współdziałanie w grupie, korzystanie z różnych źródeł informacji, a także umiejętność zaprezentowania efektów swojej pracy. Aby dokonać skutecznej oceny projektu, nauczyciel powinien przygotować kartę oceny projektu (samodzielnie lub przy udziale uczniów), następnie zapoznać z nią uczniów, zanim ci przystąpią do realizacji - uczeń musi wiedzieć, w jaki sposób będzie oceniany, wówczas może lepiej przygotować swoją pracę. Przy ocenie projektów proponuję przyjąć system punktowy z podziałem na postęp prac projektowych w poszczególnych fazach np.: po wykonaniu 1/3 projektu - 20%; po wykonaniu 2/3 - 20%, po zakończeniu - 60% liczby punktów. Do oceny może być stosowana skala punktowa np. od 0 do 10 lub częściej proponowana - maksymalnie 100 punktów. Karta oceny projektu uwzględnia takie elementy jak: plan projektu, oryginalność i innowacyjność, dokonania w zakresie praktycznym (na poziomie teorii, badań i eksperymentów, wykonania modelu lub wyrobu), realizacja celów, planu i struktury opracowania - dokumentacji, języka i formy prezentacji, inicjatywa własna uczniów.
- przygotowanie oryginalnego rozwiązania problemu, świadczące o postawie przedsiębiorczej, np. opracowanie projektu statutu szkoły, stowarzyszenia, fundacji, regulaminu uczniowskiego lub karty oceny projektu,
- zdobycie wyróżnienia w olimpiadzie wiedzy ekonomicznej lub konkursie o tematyce społeczno-gospodarczej (na szczeblu okręgu, udział w finale krajowym),
- prowadzenie firmy uczniowskiej, jako przejaw kreatywności, przedsiębiorczości i realizacji w praktyce działań i zachowań społecznych.

Ponadto nauczyciel powinien na bieżąco kontrolować zeszyty przedmiotowe uczniów oraz obserwować ich aktywność i postawy w całym procesie dydaktycznym.

6 Procedura ewaluacji programu nauczania

Ewaluacja programu ma określić, w jakim stopniu realizowane są zadania edukacyjne, ocena tych działań oraz ich efektów. Wyniki ewaluacji zawierają wskazówki do podejmowania decyzji mających na celu poprawę jakości uczenia się i nauczania poprzez wprowadzanie korekt do programu. Ewaluacja ma służyć głównie dostosowaniu programu nauczania i doskonaleniu metod pracy z uczniami w danej szkole.

Przedstawiony program jest jedną z możliwych form zrealizowania podstawy programowej, a zatem wymaga opracowania takich zasad, procedur i instrumentów ewaluacyjnych, które pozwolą go dynamicznie doskonalić. Jest to proces, w którym biorą udział zarówno uczniowie jak i nauczyciel.

Z uwagi na ciągłe udoskonalanie procesu edukacyjnego, w szczególności w pierwszych latach wdrażania programu, permanentnej ewaluacji powinny podlegać, m.in.:

- wybrany program nauczania rozpatrywany w kontekście: zgodności z prawem oświatowym, poprawności merytorycznej i dydaktycznej,
- stopień realizacji celów nauczania,
- stopień użyteczności zajęć dla uczniów,
- efekty pracy uczniów,
- kwalifikacje i kompetencje nauczycieli,
- współpraca nauczycieli,
- wyposażenie szkoły.

Ewaluację programu nauczania można dokonywać na bieżąco (ewaluacja formatywna) i całościowo (ewaluacja sumatywna).

Przykładowa ankieta ewaluacji zajęć lekcyjnych.

Oceń przeprowadzone zajęcia – zanacz „x” na skali ocen

Kryterium	Skala ocen			
	1	2	3	4
Czy zajęcia były interesujące?				
Czy zrozumiałeś cele zajęć?				
Czy zrozumiałeś przedstawiane treści?				
Czy podobały Ci się zaproponowane metody zajęć?				
Czy praca w grupach była dobrze zorganizowana?				
Czy mogłeś zaprezentować swoją wiedzę ?				
Czy dobrze czułeś się w grupie z którą pracowałeś?				
Czy przekazane treści będą przydatne w życiu zawodowym?				
Czy w przyszłości chciałbyś, żeby lekcje były prowadzone z wykorzystaniem tej metody?				

PRZYKŁADOWY KWESTIONARIUSZ EWALUACJI PROGRAMU NAUCZANIA PO CYKLU KSZTAŁCENIA

METRYCZKA

Imię i nazwisko nauczyciela: _____

Rok szkolny: _____

Nazwa programu nauczania: _____

Podkreśl wybraną odpowiedź.

I. OCZEKIWANIA, POTRZEBY I MOŻLIWOŚCI UCZNIÓW

1. Czy program dostosowany jest dostosowany do możliwości wiekowych uczniów w zakresie:

- a) doboru materiału nauczania TAK __NIE__
- b) procedur kształcenia właściwych dla danego etapu kształcenia TAK __NIE__
- c) standardów wymagań egzaminacyjnych i metod ich pomiaru TAK __NIE__
- d) celów kształcenia dla określonego etapu edukacyjnego TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego?

2. Czy program nauczania jest adekwatny do warunków bazowych, środowiskowych, w których funkcjonuje szkoła ? TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

3. Czy program pozwala na osiągnięcie celów kształcenia z uwzględnieniem indywidualnych możliwości każdego ucznia? TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego?

3. Czy realizacja treści programowych pozwala na kształcenie postaw uczniów?

TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego?

II. ZGODNOŚĆ PROGRAMU NAUCZANIA Z PODSTAWĄ PROGRAMOWĄ

1. Czy realizacja programu pozwala na kształcenie umiejętności ponadprzedmiotowych uczniów:

- a) uczenia się TAK __NIE__
- b) komunikowania się TAK __NIE__
- c) pracy w zespole TAK __NIE__
- d) kreatywnego rozwiązywania problemów TAK __NIE__
- e) stosowania wiedzy w praktyce TAK __NIE__
- f) rozwijania zdolności i zainteresowań TAK __NIE__
- g) poszukiwania, porządkowania i przetwarzania informacji z różnych źródeł TAK __NIE__
- h) negocjacyjnego rozwiązywania problemów i konfliktów TAK __NIE__

2. Czy program pozwala realizować zadania szkoły zapisane w Podstawie Programowej?

TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego?

III. KONSTRUKCJA PROGRAMU NAUCZANIA

1. Czy dobór materiału nauczania w programie jest zgodny z treściami kształcenia opisanymi w Podstawie Programowej?

TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

2. Czy dobór materiału nauczania pozwala osiągać cele kształcenia w zakresie? :

a) wiadomości przedmiotowych TAK __NIE__

b) umiejętności przedmiotowych TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

3. Czy program nauczania pozwala nauczycielowi na jego indywidualną interpretację?

TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

4. Czy program nauczania pozwala na scalanie treści kształcenia w zakresie:

a) kształcenia zintegrowanego TAK __NIE__

b) kształcenia blokowego TAK __NIE__

c) realizacji ścieżek międzyprzedmiotowych TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

IV. PROGRAM NAUCZANIA A PROGRAM SZKOŁY

1. Czy program nauczania wpisuje się w program działania szkoły (misja, wizja szkoły, program wychowawczy, plan rozwoju szkoły) ? TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

V. OBUDOWA PROGRAMU NAUCZANIA

1. Czy obudowa programu nauczania pozwala na jego sprawną realizację dla:

a) ucznia TAK __NIE__

b) nauczyciela TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

2. Czy obudowa programu wspomaga pracę nauczyciela w zakresie:

a) indywidualizacji procesu kształcenia TAK __NIE__

b) stosowania różnorodnych strategii nauczania TAK __NIE__

c) wielopoziomowości w procesie kształcenia TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

3. Czy obudowa programu wspiera kreatywność nauczyciela?

TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

4. Czy program nauczania wskazuje system oceniania pozwalający badać wszystkie obszary działań ucznia? TAK __NIE__

Jeśli NIE to dlaczego? _____

VI. INNE UWAGI NAUCZYCIELA O REALIZACJI PROGRAMU:

.....
.....
.....

7 Warunki niezbędne do realizacji programu

Niezwykle istotnym warunkiem prawidłowej realizacji programu nauczania -Podstaw przedsiębiorczości- jest posiadanie przez nauczyciela niezbędnych kwalifikacji. Ponadto nauczyciel powinien mieć pewne umiejętności trenerskie i gotowość do prowadzenia zajęć metodami aktywizującymi, często z wykorzystaniem komputera, Internetu, pomocy audiowizualnych. W związku z tym wskazane jest, aby zajęcia odbywały się w pracowni wyposażonej w środki dydaktyczne, lub aby uczniowie mieli możliwość korzystania z takich pracowni.

Pracownia powinna być wyposażona w :

- projektor multimedialny i notebook
- ekran,
- tablicę,
- tablice magnetyczne lub korkowe,
- kamerę wideo, która będzie wykorzystywana do nagrywania i analizy prezentacji (np. rozmowa z potencjalnym pracodawcą),
- podręczną biblioteczkę, w której powinny się znajdować:
- podręcznik,
- zeszyt ćwiczeń dla ucznia, zgodny z podręcznikiem,
- podstawowe akty prawne, tj. kodeks spółek handlowych, kodeks cywilny, kodeks pracy, ustawa Prawo spółdzielcze, ustawa o ochronie konkurencji i konsumenta, ustawa o finansach publicznych, ustawa budżetowa oraz schematy organizacyjne i przykładowe statuty różnych przedsiębiorstw,
- roczniki statystyczne i literatura fachowa dotycząca gospodarki rynkowej, dysproporcji gospodarczych, integracji Polski z Unią Europejską i inne według uznania nauczyciela.

8 Bibliografia

- [1] Butz M., Fattus R., Cohen E., *Praca w grupach*, Fundacja Edukacja dla Demokracji, Warszawa 1993
- [2] Chodnicki J., Grondas M., Kołodziejczyk A., Królikowski J., *Ocenianie*. Program Nowa Szkoła.
- [3] Chomeczyńska - Miliszkiewicz M., Pankowska D., *Polubić szkołę*, WSiP, Warszawa 1995
- [4] D. Sołtys, M. K. Szmigiel, *Doskonalenie kompetencji nauczycieli w zakresie diagnozy edukacyjnej*, Wydawnictwo „Zamiast korepetycji”, Kraków 1997
- [5] Dylak S., *Wprowadzenie do konstruowania szkolnych programów nauczania*, Wydawnictwo Szkolne PWN, Warszawa 2002
- [6] Francuz W. M., *Dydaktyka przedmiotów zawodowych. Przewodnik metodyczny dla słuchaczy studiów pedagogicznych w szkołach wyższych*, Politechnika Krakowska, Kraków 1999
- [7] Gagne R., Briggs L., Wager W., *Zasady projektowania dydaktycznego*, WSiP, Warszawa 1992
- [8] Goślińska E., Szlosek F., *Podręczny słownik nauczyciela kształcenia zawodowego*, Radom 1997
- [9] Jurczyk P., *Ewaluacja, w: Europa na co dzień. Podręcznik nauczyciela*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 1999
- [10] Komorowska H., *Konstrukcja, realizacja i ewaluacja programu nauczania*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 1994
- [11] Kruszewski K., *Sztuka nauczania. cz. I*, Warszawa 1988
- [12] Kupisiewicz C., *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1988
- [13] *Materiały szkoleniowe dla rad pedagogicznych*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 1999
- [14] Mikina A., *Metoda projektów w kreowaniu przedsiębiorczych postaw uczniów. Poradnik nauczyciela nie tylko przedsiębiorczości*, WSiP, Warszawa 1997
- [15] Nowacki T., *Podstawy dydaktyki zawodowej*, Warszawa 1991
- [16] *O edukacji dla rynku pracy, cz. I i II*, Biblioteczka reformy, Warszawa 2001
- [17] Okoń W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Warszawa 1987
- [18] Ornstein A, Hunkins F., *Program szkolny. Założenia, zasady, problematyka*, WSiP, Warszawa 1999
- [19] Sempruch J., *Założenia, zasady opracowania i modyfikacji programu kształcenia kompetencji kluczowych w zakresie przedsiębiorczości*, Wyższa Szkoła Ekonomii i Innowacji w Lublinie, Lublin 2009
- [20] Sepkowska Z., *Metoda projektów w edukacji ekonomicznej*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 1995
- [21] Taraszkiewicz M., *Jak uczyć lepiej, czyli refleksyjny praktyk w działaniu*, Wydawnictwo CODN, Warszawa 2000

